

ASPECTE ECONOMICO-SOCIALE ȘI POLITICE DIN AMERICA LATINĂ ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

CONSTANTIN BUȘE

După cel de-al doilea război mondial, America latină se înfățișează ca un teritoriu al contrastelor și, din această cauză, o lume în plină efervescență, formată din 25 state, pe un spațiu de aproape 21 milioane km² și cu o populație de circa 324 milioane de locuitori¹.

Un contrast evident există între posibilitățile naturale, materiale de care dispune și realitatea social-economică, țările din zonă fiind în mare parte slab dezvoltate, celelalte (Argentina, Brazilia, Mexic) — în curs de dezvoltare. Această realitate social-economică se află încontinuu sub presiunea demografică, America latină cunoscând unul din ritmurile înalte de creștere a populației, motiv pentru care populația este în general foarte tină, „mai bogată în copii decât în adulți“², ceea ce împietăză asupra creșterii economice, populația activă fiind mai puțin numeroasă.

Există un decalaj izbitor între condițiile de viață ale majorității latino-americanilor — muncitori, țărani, muncitori agricoli, funcționari, meseriași ș.a. — și ale unei minorități de industriași și mari proprietari de pământ, care se bucură de toate avantajele politice și economice³, ceea ce face să se considere, pe bună dreptate, că în America latină se perpetuează o „societate dualistă“, nu atât în sensul a două societăți independente una față de cealaltă, cât mai ales prin exploatarea uneia de către cealaltă, „grupul dominant menținând în permanență masa dominată în starea sa de inferioritate“⁴.

Există un contrast pe plan social, economic și politic între populația albă și metisă, pe de o parte, și indieni și negri, pe de alta, în efectivele cărora s-au produs modificări profunde. Schimbarea compoziției rasiale a fost strins legată de perpetuarea sau accentuarea inegalităților rasiale și sociale. Exceptând Mexicul și, în ultimul timp, Peru, populațiile indiene din celelalte țări latino-americane au fost lăsate la periferia societății, împinse fiind spre regiuni improprii desfășurării unei activități economice normale, în zone aride, pe platourile înalte ale Anzilor. Ele constituie aproape în totalitate o masă de țărani, supusă unor relații

¹ Date din 1976.

² Pierre Chaunu, *L'Amerique et les Ameriques de la Prehistoire à nos jours* Armand Colin, Paris, 1964, p. 297.

³ Marcel Niedergang, *Les 20 Ameriques latines*, vol. 1, Editions du Seuil, Paris, 1975, p. 15.

⁴ François Chevalier, *L'Amerique latine de l'indépendance à nos jours*, PUF, Paris, 1977, p. 243.

social-economice de natură feudală sau colonială, la discreția marilor proprietari funciari⁵. Pe de altă parte, în America latină există unele zone „unde populațiile dominate reprezintă un fel de sub-proletariat fără personalitate comparabilă cu cea a indienilor“⁶, deci cu o situație chiar mai rea.

Contraste există între nivelurile de dezvoltare economică ale statelor latino-americane. În comparație cu Haiti, Republica Dominicană, Nicaragua ș.a., rămase mult în urmă, în care fenomenul de monocultură este caracteristic încă, țări ca Argentina, Brazilia și Mexic pot fi considerate dezvoltate, industrializarea pe care o realizează în prezent fiind o trăsătură a economiei lor. Într-un stadiu intermediar se află Chile, Venezuela, Peru⁷.

În America latină contrastul cel mai izbitor pare să fie conviețuirea și împletirea relațiilor feudale sau semif feudale cu relațiile de producție capitaliste, existența unor zone în care funcționează întreprinderi gigant, cu cea mai avansată formă de organizare capitalistă — monopolurile — și gospodăriile țărănești ale indienilor care, în unele locuri, se apropie de condițiile comunei primitive, sau latifundiile pe care munca și raporturile sociale amintesc de epoca conchistadorilor⁸. În multe zone, în pofida măsurilor adoptate, polarizarea socială se accentuează, malnutriția persistă, analfabetismul rămâne un fenomen de masă⁹.

Înapoierea unei mari părți a Americii latine se datorește supraviețuirii structurilor economice arhaice, îndeosebi în domeniul agriculturii. „Fundamentale într-un continent cu activități primare — scrie François Chevalier — structurile latifundiare nu au fost în mod real puse în cauză decît începînd din 1911 și mai ales din 1935 în Mexic, din 1952 în Bolivia, din 1959 în Cuba... și recent, în sfîrșit, în Chile și Peru“¹⁰. Totodată, înapoierea este legată de menținerea unor regimuri politice oligarhice interesate în perpetuarea vechilor stări de lucruri, precum și dependenței țărilor din regiune de capitalul străin¹¹.

Caracteristic vieții politice latino-americane este instabilitatea în cadrul unui sistem instituțional vechi¹². Schimbările politice sînt frecvente și de multe ori violente, ele neînsemnînd însă și o depășire a ordinii sociale existente. Structura tradițională a instituțiilor din țările Americii latine a constituit un obstacol în dezvoltarea social-economică și, la rîndu-i, a fost supusă eroziunii sub acțiunea fenomenelor sociale

⁵ EDMA *L'Amérique latine*. Charles-Henri Favrod, Paris, 1976, p. 10.

⁶ François Chevalier, *op. cit.*, p. 244.

⁷ În 1973, produsul național brut pe cap de locuitor era de 1141 dolari în Argentina, de 935 dolari în Venezuela, de 744 în Mexic și de... 87 în Haiti (François Chevalier, *op. cit.*, p. 122).

⁸ Marcel Niedergang, *op. cit.*, p. 18—19.

⁹ Marc Blancpain, *Aujord'hui l'Amérique latine*, Berger-Levrault, Paris, 1966, p. 46—49.

¹⁰ François Chevalier, *op. cit.*, p. 283.

¹¹ Pierre Leon, *Economies et Sociétés de l'Amérique latine. Essai sur les problèmes du développement à l'époque contemporaine 1815—1967*, Paris, 1969, p. 358—363.

¹² *Ibidem*, p. 429.

și economice. În ciuda afișării unor principii democratice de guvernare în America latină contrastele social-economice au un corespondent pe plan politic prin existența, pe de o parte, a unor regimuri dictatoriale, pe de alta a unor regimuri în care principiile constituționale, libertățile democratice burgheze, puterea și rolul parlamentului sînt, în general, respectate. Continuă să coexiste fenomenul caudillismului cu practica sistemului parlamentar.

Specific este, de asemenea, faptul că această coexistență pe continent a diferitelor tipuri de regim politic se traduce adesea prin succesiunea lor în cadrul fiecărui stat, excepțiile fiind rare. Practica loviturilor de stat a devenit element de tradiție în viața politică a Americii latine, asemenea răsturnări politice neînsemnînd de cele mai multe ori decît redistribuirea pîrghiilor și a atributelor puterii în cadrul acelorași clase sau pături sociale care dispun de puterea economică — mari proprietari de pămînt, industriași, comercianți, financieri, șefi militari.

Partidele de dreapta, conservatoare, „naționale“, sînt purtătorii lor de cuvînt și, de regulă, artizanii și beneficiarii regimurilor dictatoriale aservite imperialismului. În unele state regimurile despotice lichidează și interzic activitatea celorlalte partide politice și organizații obștești, în altele cu totul formal se menține sistemul vechilor partide și instituții, dar fără influență sau putere reale. De fapt, în ambele categorii de state rolul esențial revine organelor polițienești.

Ascensiunea economică și politică a păturilor mijlocii constituie un fenomen important al vieții politico-sociale din America latină apărut înainte de cel de-al doilea război mondial, dar caracteristic perioadei postbelice. Ca o reacție a păturilor mijlocii împotriva atotputerniciei oligarhiilor au apărut mișcările populiste, radicale, reformiste, al căror ideal a fost și rămîne înfăptuirea de reforme economice, sociale și politice, prin realizarea „revoluției de sus în jos“, a revoluției „în condiții de libertate“¹³. Exemplul cel mai tipic de mișcare populistă îl reprezintă Alianța Populară Revoluționară Americană (APRA), creată în anii douăzeci în Peru de către Raul Victor Haya de la Torre, în componență muncitorească și mic-burgheză. Ideologia sa cuprindea teze marxiste, social-democrate, reformiste și radical-burgheze. La început revoluționar și internaționalist, partidul a devenit apoi reformist și restrîns la cadrul național. Ideile promovate de APRA au proliferat în multe țări latino-americane, înainte și după război, partide cu programe și scopuri similare sau apropiate fiind Partidul Revoluționar Dominican, Partidul Justițialist în Argentina, Mișcarea Națională Revoluționară în Bolivia, Partidul Radical și Partidul Democrat-Creștin în Chile, Partidul Democrat-Creștin în Uruguay ș.a. Foarte apropiat de aceste tipuri de partide este Partidul Revoluționar Instituțional din Mexic.

Componenta socială a mișcărilor și partidelor populiste-aprivate le determină și caracterul contradictoriu și instabil al programelor politice și acțiunilor, oscilații între moderație și radicalism. Aceasta a dat slăbiciunea mișcărilor populiste. Cu mici deosebiri, programele partidelor

¹³ *Ibidem*, p. 431.

populiste prevăd efectuarea unor reforme constituționale care să asigure libertăți și drepturi democratice, între care dreptul la muncă, la salarii decente, la învățământ, dreptul de organizare și de grevă, redistribuirea proprietății funciare în folosul țăranilor, îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației orășenești sărace, o redistribuire generală a veniturilor etc. Din punct de vedere economic își propun o dezvoltare planificată, reforma sistemului fiscal și a sistemului bancar, lichidarea șomajului, recuperarea bogățiilor naționale de sub controlul străin și realizarea independenței economice; în politica externă — nealinieră și întărirea solidarității latino-americane ¹⁴.

Răzbate din aceste programe, ca și din activitatea unora dintre partidele și guvernele populiste, un început de înțelegere a realităților din societatea latino-americană contemporană și încercarea de a depăși în sens progresist situația existentă. Reușind să cîștige adăziunea unor categorii sociale relativ largi, să-și dispute și să-și împartă puterea politică cu oligarhia financiar-funciară, partidele și guvernele populiste au acționat cu jumătăți de măsură, punînd în practică numai acele reforme care le slujeau interesele, menajînd cercurile conservatoare și neglijînd interesele păturilor muncitoare. Politica populiștilor s-a tradus prin naționalism sau autoritarism centralist. Respingînd calea unor transformări de structură, regimurile politice de acest fel au devenit în parte adepte ale conservatorismului social-politic, au înclinat sau au trebuit să pactizeze cu aristocrația funciară și cu burghezia monopolistă, auto-anihilîndu-se ¹⁵.

Discrepanța între programele afișate și realizările înfăptuite arată că reformismul nu este capabil să rezolve în mod radical gravele probleme economice și sociale cu care sînt confruntate țările latino-americane. Experiența de pînă acum dovedește neîndoios că se impun schimbări profunde ale structurilor social-economice, că aceste schimbări sînt posibile și trebuie realizate prin lupta comună, unită a tuturor forțelor revoluționare și democratice, împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru dezvoltarea economică și progres social, pentru o adevărată independență națională.

În fruntea mișcării revoluționare și democratice se află clasa muncitoare condusă de partidele comuniste și muncitorești.

Corespunzător dezvoltării și diversificării economiei, începutului de industrializare, în America latină a crescut numărul populației active ¹⁶, iar în cadrul acesteia numărul muncitorilor din industrie, comerț, servicii publice și private a ajuns în deceniul șapte la 55%. Totalul muncitorilor era în 1976 de 50 milioane ¹⁷, din care jumătate lucrau în in-

¹⁴ Conrad Detrez, *Les mouvements revolutionnaires en Amerique latine*, Bruxelles, 1972, p. 16—17.

¹⁵ *L'Amerique latine*, p. 25—27; Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. I, p. 21—22.

¹⁶ O statistică asupra structurii de clasă a populației active din anii '60 arată că din totalul de 80 milioane, clasele exploatatoare numărau 1,2 milioane, deci 1,5%; latifundiarii erau în număr de 10 000 = 0,1%.

¹⁷ G. K. Seleznev, *Latinskaia Amerika v borbe protiv reakcii neocolonializma*, IMU, 1976, p. 22.

treprinderile urbane, iar restul erau muncitori agricoli. Proletariatul propriu-zis, adică muncitorii din industrie, transporturi și construcții, număra cca. 16—17 milioane în 1970/1971, cei mai mulți în Brazilia, Mexic, Argentina, Chile, Venezuela¹⁸.

Dezvoltarea industriei necesită tot mai multă forță de muncă calificată, totuși în permanență există un mare număr de muncitori fără un loc de muncă, șomeri. În 1960, 27% din totalul muncitorilor latino-americani erau șomeri, iar în 1970 se aflau în această situație cca. 22 milioane muncitori, din care un milion în Argentina și 3,5 milioane în Mexic¹⁹.

Condițiile de viață și de muncă ale muncitorilor din America latină au fost și sînt deosebit de precare, ceea ce a determinat intensificarea luptelor sociale, în care greva a constituit elementul precumpănitor. Astfel, dacă în 1950/1951 au luat parte la mișcarea grevistă 4—5 milioane muncitori, în 1963 au participat 15 milioane, iar în 1970 — 30 milioane. În deceniul șapte au participat la greve 130 milioane oameni. În cadrul acestor bătălii de clasă, revendicările economice s-au împletit cu cele social-politice, printre cele din urmă fiind realizarea unei independențe reale prin naționalizarea companiilor monopoliste străine, recuperarea bogățiilor naționale, promovarea unei politici externe independente etc.

În America latină își desfășoară activitatea peste 20 partide comuniste, cu un efectiv de aproape 500 000 membri. Multe dintre aceste partide sînt nevoite să-și desfășoare activitatea în condiții de ilegalitate sau semilegalitate, fiind supuse în statele cu regimuri dictatoriale la o cruntă represiune, cum s-a întîmplat în Haiti, Republica Dominicană, Guatemala, Nicaragua pînă în septembrie 1979, Paraguay, Bolivia, Brazilia, Chile (după 11 septembrie 1973).

Lupta maselor populare, schimbările cu caracter politic care s-au produs au impus revenirea la activitate legală a partidelor comuniste în Columbia, Costa Rica, Peru, Venezuela, Nicaragua și El Salvador, unele obținînd însemnate succese în bătăliile electorale, în urma cărora și-au trimis reprezentanți în forurile legislative.

O trăsătură esențială a procesului revoluționar și democratic care se desfășoară în America latină este creșterea rezistenței și luptei anti-imperialiste, pentru înlăturarea dominației străine, pentru cucerirea celei de a doua independențe. Un element pozitiv în cadrul acestui proces îl constituie participarea unor categorii sociale tot mai largi, între care militari, clerici, intelectuali la cea de „a doua revoluție de eliberare, pentru cucerirea celei de a doua independențe”²⁰.

Aici se desfășoară o vastă revoluție națională, democratică, anti-feudală și antiimperialistă, care depășește cadrul revoluțiilor de tip burghez sau burghezo-democratic. Mișcările revoluționare și democratice, revoluția de eliberare națională din America latină sînt parte integrantă.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*, p. 24.

²⁰ *L'Amerique latine*, p. 35—37.

a procesului revoluționar mondial care se caracterizează prin negarea capitalismului, prin încercarea de a evita calea capitalistă de dezvoltare.

În funcție de condițiile dezvoltării politice și social-economice, de raportul forțelor de clasă, de sarcinile pe care și le propun să le rezolve, revoluțiile de eliberare din America latină sînt național-democrate (Peru, 1968), democrat-populară (Bolivia, 1952 ; Chile, 1970—1973) sau socialistă (Cuba). Ceea ce este însă comun tuturor acestor mișcări revoluționare este caracterul lor antiimperialist, lupta împotriva oligarhiilor interne și regimurilor dictatoriale aservite imperialismului. Forța motrice a revoluției antiimperialiste este alianța muncitoresc-tărănească, în jurul căreia se polarizează celelalte forțe sociale democratice. Necesitatea unirii acestor forțe a impus crearea unor alianțe largi, precum Frontul Unității Populare în Chile, Frontul Amplu în Uruguay, Frontul Sandinist de Eliberare în Nicaragua, Frontul de Eliberare Națională în Venezuela, Uniunile Forțelor de stînga în Argentina, Columbia, El Salvador etc.

Lupta revoluționară și democratică, mișcările antiimperialiste s-au caracterizat printr-o multitudine de forme și mijloace, de la greve, mitinguri și demonstrații, la lupte de stradă, răscoale și războaie de guerilă, la naționalizarea unor importante sectoare economice și readucerea bogățiilor și resurselor naturale sub control național. Cîteva cazuri concrete :

„Deceniile de după cel de-al doilea război mondial înseamnă pentru Argentina — afirma Pierre Chaunu — lupta pentru a scoate economia din structurile ei coloniale”²¹. În februarie 1946, președinte al Argentinei a fost ales Juan Domingo Peron, fost ministru al muncii, calitate în care a sprijinit revendicările clasei muncitoare. Cu deosebire în prima administrație (1946—1951), Peron a pus în aplicare o largă legislație socială. Constituția din 1949 confirma programul social, avea un caracter democratic și antiimperialist²². Programul economic peronist prevedea emanciparea de sub controlul capitalului străin — nord-american și britanic — crearea unei economii puternice, independente, în care industria prelucrătoare să dețină rolul esențial²³. Se acorda importanță întăririi sectorului de stat în economie. Pentru crearea fondurilor necesare investițiilor în industrie, guvernul lui Peron a acordat o atenție deosebită creșterii exporturilor de cereale și carne.

În 1946 a fost creat *Institutul Argentinian pentru promovarea schimburilor*, societate de stat monopolistă ce trebuia să cumpere la prețuri mici produsele agricole pe piața internă și să le exporte la prețuri de două-trei ori mai mari. Tot în 1946, guvernul a naționalizat Banca Centrală căreia i s-a atribuit dreptul de control asupra tuturor celorlalte bănci din Argentina, inclusiv cele proprietate americană, britanică, franceză, belgiană etc. Apoi, a fost răscumpărat sistemul telefonic

²¹ Pierre Chaunu, *op. cit.*, p. 313.

²² Pierre Leon, *op. cit.*, p. 192—193.

²³ Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. 1, p. 157 ; Pierre Leon, *op. cit.*, p. 193.

național de la proprietarii nord-americani și rețeaua de cale ferată de la britanici ²⁴.

Prin planul cincinal 1947—1951, guvernul Peron urmărea ca industrializarea țării să înregistreze un mare pas înainte. Pentru a contracara influența nord-americană în viața politică și economică latino-americană, Juan Domingo Peron a conceput crearea unui bloc al țărilor de la sud de Rio Grande, care să promoveze aceleași măsuri în politica internă și externă.

Administrația peronistă, urmînd asemenea cale, a provocat rezistența reacțiunii interne și a forțelor imperialiste. În septembrie 1955, Peron a fost înlăturat printr-o lovitură de stat militară. Regimurile care au urmat, militare-civile-militare, au anulat o parte din realizările guvernării peroniste, au făcut concesii capitalului nord-american, au practicat teroarea și demagogia. Totuși, peronismul a continuat să existe, să se dezvolte și împreună cu celelalte forțe politice de stînga, între care Partidul Comunist, a reușit să impună pe cale constituțională revenirea la putere, pentru scurt timp, a generalului Juan Domingo Peron (1973—1975).

Deși în multe privințe regimul lui Getulio Vargas (1930—1945) a însemnat o veritabilă dictatură, politica de industrializare a Braziliei, limitarea sferei de influență a societăților monopoliste străine și crearea companiilor naționale în domeniile siderurgic, petrolier și hidroenergetic, au nemulțumit cercurile imperialiste care, în cîrdășie cu grupurile oligarhice braziliene, au pus la cale, în octombrie 1945, o lovitură de stat militară soldată cu îndepărtarea lui Vargas ²⁵. Politica succesorului său, Enrico Gaspar Dutra (1946—1950), a însemnat o cedare în fața presiunilor externe, capitalul străin redobîndind poziții importante în economia braziliană, ceea ce a nemulțumit categorii largi ale națiunii și a contribuit la victoria lui Vargas, candidat neguvernamental, la alegerile prezidențiale din 1950. Pentru alegătorii săi, Vargas și noua sa administrație trebuiau să bareze drumul alianței dintre imperialism și latifundiași și să dea curs revendicărilor burghezo-democratice. În oarecare măsură acțiunile lui Vargas au corespuns așteptărilor. În 1953 a fost înființată întreprinderea Petrobras, societate monopolistă de stat în sectorul industriei petroliere. Agitațiile și demonstrațiile antiyankee nu au fost combătute, nici interzise de guvernul Vargas. Presiunile din partea oligarhiei interne și a monopolurilor nord-americane au sporit și, în fața unei noi lovituri de stat, la 24 august 1945, Getulio Vargas s-a sinucis ²⁶.

Guvernele care i-au urmat au făcut concesii capitalului nord-american și au ignorat revendicările clasei muncitoare, țărănimii și unei părți a burgheziei naționale.

Președinții Janio Quadros (1961) și Joao Goulart (1961—1964), prin obiectivele pe care și le-au propus, urmăreau accelerarea dezvoltării economice, înfăptuirea reformei agrare, înlăturarea dominației monopoluri-

²⁴ Pierre Chaunu, *op. cit.*, p. 314; Hubert Herring, *Storia del America Latina*, Rizzoli, Milano, 1971, p. 1068.

²⁵ *Reformisme militaire et lutte armée en Amerique latine*, Paris, 1971, p. 23.

²⁶ Pierre Leon, *op. cit.*, p. 193.

lor străine, naționalizarea unor mari întreprinderi și societăți străine și autohtone, normalizarea relațiilor cu statele socialiste etc.²⁷. Nici unul, nici celălalt nu au fost lăsați să-și pună în aplicare aceste obiective, reacțiunea și imperialismul recurgînd din nou la lovituri de stat militare și reușind să-i înlăture.

După 1964, Brazilia este guvernată de regimuri militare. Libertățile democratice au fost lichidate, partidele de stînga interzise, condițiile de viață ale păturilor muncitoare s-au înrăutățit. Împrumuturile și creditele obținute din partea băncilor nord-americane au dus la creșterea gradului de dependență economică a Braziliei față de S.U.A. Actuala administrație braziliană a trecut la adoptarea unor măsuri de liberalizare.

De aproape șase decenii puterea politică în Mexic este deținută de partidul *Revoluționar Instituțional*, a cărui titulatură vrea să semnifice că revoluția s-a încheiat, că a fost „instituționalizată”. Prestigiul și influența P.R.I. au fost mult sporite în timpul președinției lui Lazaro Cardenas (1934—1940), cînd libertățile democratice au fost consolidate, cînd statul a adoptat măsuri importante în favoarea îmbunătățirii condițiilor de viață ale oamenilor muncii, cînd reforma agrară a fost înfăptuită cu multă hotărîre²⁸, cînd au fost naționalizate importante sectoare economice, limitîndu-se puterea și controlul capitalului străin în economia țării.

O asemenea politică a făcut posibil ca Mexicul să înregistreze pași importanți pe calea dezvoltării economico-sociale, să devină, în perioada de după război, o țară agrar-industrială.

Administrațiile mexicane de după 1945 nu au fost însă totdeauna consecvente în promovarea politicii de dezvoltare a unei economii independente, de stăvilire a capitalului străin, ceea ce a făcut ca perioadele de avînt economic să alterneze cu perioade de criză, rolul monopolurilor străine să crească, iar dependența economică să se accentueze. Guvernele mexicane²⁹, emanație a partidului revoluționar instituțional, au capitulat de multe ori în fața reacțiunii interne și internaționale. Apelul la capitalurile străine — din Statele Unite, Marea Britanie, Franța etc. — pentru impulsivarea dezvoltării industriale a dus la creșterea datoriei externe.

Concesiile făcute Societăților monopoliste străine, accentuarea dependenței economice au determinat puternice reacții în cadrul societății mexicane, alături de forțele social-politice de stînga conduse de partidul comunist, fiind din ce în ce mai nemulțumite largi cercuri ale burgheziei naționale. Totodată, a sporit influența aripii de stînga din partidul revoluționar, condusă pînă în anii deceniului șapte de Lazaro Cardenas³⁰.

²⁷ Hubert Herring, *op. cit.*, p. 1237—1239.

²⁸ Frédéric Mauro, *op. cit.*, p. 92.

²⁹ Miguel Aleman, 1946—1952; Ruiz Cortinez, 1952—1958; Lopez Matcos, 1958—1964; Gustavo Diaz Ordaz, 1964—1970; 1970—1976, Louis Echeveria Alvarez; din 1976 — José Lopez Portillo.

³⁰ În 1961 a luat ființă *Mișcarea de eliberare națională*, avînd la bază partidul comunist și aripa de stînga din partidul revoluționar instituțional. Ea urmărește unirea tuturor forțelor antiimperialiste în vederea cuceririi și apărării adevăratei independențe economice, pentru consolidarea drepturilor democratice.

Sub presiunea acestor nemulțumiri, guvernul Lopez Mateos a fost nevoit să adopte măsuri de naționalizare a unor mari întreprinderi aparținând nord-americanilor³¹, iar în politica externă să manifeste mai multă independență, refuzând să satisfacă cererea guvernului Statelor Unite de a rupe relațiile diplomatice cu Cuba, fiind totodată unul din inițiatorii declarației privind transformarea Americii Latine în zonă denucle- arizată (1963).

În primii ani ai președinției lui Gustavo Diaz Ordaz, ca urmare a presiunii maselor muncitoare și burgheziei mici și mijlocii, s-a accentuat controlul statului asupra întreprinderilor naționalizate, s-a acordat mai multă atenție sectorului economic de stat³², au sporit investițiile publice pentru industrie, s-a adoptat o legislație menită să obțină „mexicanizarea” băncilor, societăților de credit și companiilor de asigurare etc.

Între 1967 și 1970 această politică a fost atenuată, apoi abandonată. Din 1970, odată cu venirea la putere a guvernului Echeverria, statul a acordat mai multă atenție extinderii sectorului economic de stat, a sporit volumul investițiilor guvernamentale, s-au făcut eforturi pentru a reduce tot mai mult amestecul capitalului străin, politică ce este continuată de guvernul președintelui Lopez Portillo.

Țară cu o dezvoltare economică mijlocie, Chile a reprezentat unul dintre puținele state din America Latină unde regimul de democrație burgheză a cunoscut stabilitatea în ultimele decenii, datorită cărui fapt s-au produs unele transformări cu caracter social, economic și politic semnificative. În perioada de ascensiune a organizațiilor fasciste, forțele de stînga, la inițiativa partidului comunist, s-au unit (1936) dînd naștere frontului popular.

Voința poporului chilian de a bara drumul fascismului și de a apăra instituțiile democratice, s-a exprimat în 1938 prin alegerea lui Pedro Aguirre Cerda, candidatul frontului popular, în postul de președinte al Republicii. Următoarele două alegeri prezidențiale au dat cîștig de cauză tot candidaților frontului popular. În guvernul președintelui Gonzales Videla, format în 1946, pentru prima dată au intrat trei miniștri comuniști.

Ofensiva forțelor reacționare interne — mari moșieri și elemente ale marii burghezii — și presiunea cercurilor imperialiste din Statele Unite au dus, în 1948, la adoptarea de către președintele Videla a „legii de apărare a democrației” prin care partidul comunist a fost scos în afara Legii. Înăsprirea măsurilor antidemocratice, cedările în fața monopolurilor străine au determinat creșterea nemulțumirii unor largi categorii sociale, ceea ce s-a exprimat prin crearea, în 1958, a Frontului Acțiunii Populare din partidul Comunist, partidul Socialist și alte

³¹ În 1960 au fost naționalizate toate întreprinderile din domeniul industriei electrice (Hubert Herring, *Storia del America Latina*, p. 521).

³² Acest sector cuprinde 97% din rețeaua de cale ferată, toate centralele electrice, industria petrolieră, rețeaua telegrafică, 70% din transportul maritim, 70% din volumul total al investițiilor din industria petrochimică, cea mai mare parte a industriei metalurgice, uzinele de automobile și tractoare ș.a. Partea statului în 30 dintre cele mai mari întreprinderi industriale este de 82,2%.

organizații progresiste. Dr. Salvador Allende, conducătorul partidului socialist și candidatul frontului pentru postul de președinte, a obținut la alegeri cu numai 29 000 de voturi mai puțin decât candidatul partidului Liberal, Jorge Alessandri.

În campania electorală din 1964, candidatul Frontului Acțiunii Populare a fost tot dr. Allende, însă alegerile au fost cîștigate de candidatul Partidului Democrat Creștin, Eduardo Frei Montalva, care promisese realizarea prin reforme a unor transformări social-economice. Pentru a împiedica alegerea reprezentatului forțelor populare, grupările de dreapta au sprijinit pe Eduardo Frei.

Nici guvernul democrat creștin, care preconizase înfăptuirea unei revoluții de „sus în jos” și cu atît mai puțin guvernele care l-au precedat nu au reușit să transforme structurile social-economice învechite din Chile, dezvoltarea economică rămînînd deformată, iar controlul capitalului străin aproape neatîns, reforma agrară inițiată aplicîndu-se cu mare încetineală și cu rezultate submediocre, inegalitățile sociale nefiind atenuate, ci menținute sau adîncite³³. În fața situației critice, în anii 1969/1970, s-a constituit blocul Unității Populare din Partidul Comunist, Partidul Socialist, Partidul Radical, Partidul Social-Democrat, Mișcarea pentru Acțiunea Populară Unitară și Acțiunea Populară Independentă.

Aceste forțe de stînga au ajuns la întocmirea unui program comun, aprobat definitiv la 17 decembrie 1969. În acest document se arăta că țara „trăiește o criză profundă, care se manifestă în stagnarea economică și socială, în pauperizarea generalizată, în neglijarea tuturor stărilor de lucru de pe urma cărora suferă muncitorii, țărani și celelalte pături exploatate... În Chile, problemele se pot rezolva. Țara noastră are mari bogății naturale... Dispune, de asemenea, de voința de a munci și de a progresa a chilienilor... Ce a lipsit atunci? Ceea ce a eșuat în Chile este sistemul, care nu corespunde necesităților timpului nostru. Chile este o țară capitalistă dependentă de imperialism, dominată de sectoare ale burgheziei structural legate de capitalul străin, care nu pot rezolva problemele fundamentale ale țării, acelea care derivă tocmai din privilegiile lor de clasă și la care niciodată nu vor renunța voluntar”³⁴.

Activitatea politică a Unității Populare a găsit un larg sprijin în acțiunile desfășurate în cursul anului 1970 de clasa muncitoare împotriva exploatării capitaliste și imperialiste, pînă la alegerile prezidențiale desfășurîndu-se un număr impresionant de greve. Muncitorii agricoli, la rîndul lor, au trecut la ocuparea cu forța a latifundiilor. În întreprinderi, instituții, universități, școli, în cartiere și sate au fost create 14 800 comitete ale Unității Populare. Rezultatul acestei vaste acțiuni social-politice a forțelor de stînga a fost victoria candidatului Unității Populare la alegerile prezidențiale din septembrie 1970. La 24 octombrie, dr. Sal-

³³ 1% din populația țării dispunea de 10% din venitul național, iar 30% din familiile chiliene aveau venituri inferioare minimului necesar. În 1970 existau în Chile 460 000 șomeri.

³⁴ Eugen Pop, Chile, *File de istorie nouă*, Ed. politică, 1972, p. 28—29.

vador Allende a fost proclamat președinte al Republicii Chile, iar la 3 noiembrie și-a început exercitarea mandatului.

Guvernul Allende a trecut la transpunerea în practică a obiectivului central — înlocuirea structurii economice existente, lichidarea puterii capitalului monopolist național și străin, lichidarea latifundiilor, ca o condiție necesară pentru trecerea la construirea societății socialiste. Guvernul Unității Populare a realizat naționalizarea minelor de cupru și de salpetru, la 11 iulie 1971, măsură prin care se punea capăt dominației monopolurilor nord-americane în principalul sector al economiei chiliene ³⁵.

Având în vedere marea inegalitate economică și socială din mediul rural, concentrarea celei mai mari suprafețe agricole în mâna unui număr restrâns de moșieri, guvernul a decretat o nouă lege de reformă agrară, prin care, pînă la sfîrșitul anului 1972, au fost expropriate circa 12 milioane ha.

În 1971 și 1972, guvernul Allende a naționalizat minele de fier, întreprinderile siderurgice, minele de cărbuni, toate întreprinderile textile, electroenergetice, petroliere. Cea mai mare parte a băncilor particulare care operau în Chile au fost etatizate. Au fost adoptate măsuri de ridicare a nivelului de trai al maselor muncitoare ³⁶.

Transformările care au avut loc în Chile în timpul guvernării Unității Populare (noiembrie 1970—septembrie 1973) au constituit începutul revoluției populare care putea deschide drumul revoluției socialiste. Împotriva regimului popular-democratic și a transformărilor structurale inițiate de el, reacțiunea internă din Chile, cu sprijinul forțelor imperialiste străine, a declanșat, la 11 septembrie 1973, o lovitură de stat militară. Președintele Salvador Allende a fost asasinat. Puterea a fost preluată de o Juntă militară în frunte cu generalul Augusto Pinochet. În țară a fost dezlănțuită o cruntă teroare împotriva forțelor democratice și progresiste. Toate partidele componente ale Unității Populare au fost interzise. Parlamentul a fost dizolvat. Regimul de dictatură fascistă a trecut la anularea reformelor și măsurilor introduse în anii 1970—1973.

Gradul relativ redus al dezvoltării economice, caracterul deformat al acestei dezvoltări, dependența puternică de capitalul străin, inegalitățile sociale și politice foarte accentuate etc. au determinat în Peru, în perioada de după război, numeroase frământări social-politice, o stare de permanentă nemulțumire a maselor muncitoare și a unei părți însemnate din burghezia mică și mijlocie. A sporit neconținut starea de spirit antiimperialistă și antioligarhică, fapt dovedit de apariția unor concentrări politice eterogene, dar care-și propuneau să ducă la schimbarea stărilor de lucruri existente. În acest fel au apărut *Frontul pentru apărarea petrolului peruan*, *Frontul de Eliberare Națională* (1961) și

³⁵ Rezervele de cupru din Chile reprezintă aproape 1/4 din rezervele mondiale; valorificarea în exterior a cuprului se soldează cu obținerea de către statul chilian a 80% din intrările în deviz ale țării (Eugen Pop, *op. cit.*, p. 59).

³⁶ G. K. Seleznev, *Latinskaia Amerika...*, p. 55; René Castillo, *Învățămintele și perspectivele revoluției. Scrisoare din Chile*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, 7/1974, p. 57—64.

mai apoi *Blocul Stingii*. Semnificativă este prezența și rolul tot mai important pe care, în aceste regrupări de stînga, îl joacă ofițerii superiori. După război în Peru au avut loc mai multe lovituri de stat militare soldate cu instaurarea de regimuri dictatoriale, care au interzis activitatea partidelor de stînga — Partidul Comunist și A.P.R.A.

Împotriva acestor regimuri, pentru restabilirea constituției și libertăților democratice, s-au desfășurat puternice mișcări, între care greve și demonstrații ale muncitorilor.

Alegerile prezidențiale din 1962 nu au dat cîștig de cauză nici unuia dintre cei ce au candidat : Victor Haya de la Torre — APRA, generalul Manuel Odria Amoretti — Partidul Odrist și Fernando Belaunde Terry — Acțiunea Populară. Cercurile de dreapta au dat o lovitură de stat militară și puterea a fost preluată succesiv de generalii Richardo Perez Godoy și Nicolas Lindley Lopez. În iunie 1963 au avut loc noi alegeri prezidențiale cîștigate de Belaunde Terry, de orientare moderat-reformistă. Doctrina noului președinte era „cucerirea Perului de către peruvieni“, ceea ce voia să însemne aplicarea unui program de reforme capabil să asigure o mai mare dezvoltare a economiei, prin industrializarea țării, reînnoirea tradițiilor colectiviste ale societății andine, înfăptuirea reformei agrare, diminuarea contrastelor sociale, lichidarea analfabetismului ș.a.³⁷

S-au pus în practică reforma agrară — ciuntit și lent — măsuri pentru îmbunătățirea aprovizionării cu apă și electricitate a regiunilor de coastă, construirea de noi artere de comunicație, măsuri pentru îmbunătățirea sistemului de instrucțiune și educație etc. În Parlament politica lui Belaunde-Terry a întîmpinat o permanentă opoziție din partea majorității apriste și odriste, ceea ce a dus la anihilarea în mare parte a programului de reforme preconizat de președinte³⁸. Economia, după cîtiva ani de oarecari progrese (1962—1966), a început să stagneze, exporturile de minereuri s-au redus, cea mai însemnată parte a fondurilor valutare se cheltuia pe importuri.

În 1967, moneda națională — solul — a fost devalorizată, datoria externă a crescut.

Starea de nemulțumire generală a fost favorabilă unei răsturnări politice în care armata a avut rolul primordial.

Cu deosebire în anii președinției lui Belaunde-Terry s-a produs, în cadrul armatei, un proces de transformare dintr-un instrument docil de represiune, într-un centru de cumulare a stării generale de revoltă și de rezistență față de oligarhia internă și monopolurile imperialiste.

Cum populismul — reformist — al lui Belaunde-Terry eșuase, în fața pericolului unei posibile alunecări spre dreapta, la 3 octombrie 1968, armata peruană a preluat puterea, fără violență și cu aprobarea unanimă a maselor muncitoare. Generalul Juan Velasco Alvarado, șeful noului regim instaurat, declara că forțele armate au întreprins cucerirea puterii cu convingerea că emanciparea definitivă a poporului se va putea

³⁷ Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. 2, p. 129.

³⁸ *Ibidem*.

obține numai printr-o operă revoluționară care va transforma vechile structuri pe care le-a cunoscut Peru sub dubla dominație a imperialismului și a unui grup de privilegiați peruani.

În decembrie 1968, guvernul Alvarado a făcut cunoscut programul dezvoltării țării în următoarele două decenii : participarea întregului popor la dezvoltarea economică, socială și politică, dublarea în 20 de ani a venitului pe cap de locuitor, lichidarea dependenței economice de străinătate ; restructurarea proprietății agrare și a politicii industriale, precum și definirea unei noi politici miniere : orientarea resurselor în sprijinul sectoarelor productive ; mobilizarea aparatului de stat și creșterea rolului statului în dezvoltarea economică ș.a.

Cum, în Peru, 0,1% din numărul total al proprietarilor de pământ aveau în stăpânire 11 653 953 ha, adică 61% din suprafața arabilă, în vreme ce 688 000 mici proprietari, adică 83% din total, dispuneau de numai 5,8% din suprafața arabilă, una dintre cele mai însemnate acte de guvernare ale noului regim a fost reforma agrară. Încă în ianuarie 1969, s-a trecut la exproprierea a 250 000 ha care erau în stăpânirea companiei monopoliste nord-americane *Cerro de Pasco*. Apoi au fost expropriate marile plantații de trestie de zahăr, în suprafață de 1 137 230 ha și care dădeau 95% din întreaga producție de zahăr.

La 24 iunie 1969 a fost decretată legea de reformă agrară, care trebuia să ducă la împărțirea a 12 milioane ha la 400 000 familii țărănești. Ea era definită ca „un proces integral și un instrument de transformare a structurii agrare a țării, destinat să înlocuiască regimurile latifundiilor și minifundiilor printr-un sistem echitabil de proprietate, posesiune și exploatare a pământurilor, care să contribuie la dezvoltarea socială și economică a națiunii“. Exproprierea latifundiilor cu peste 150 ha s-a făcut mai întâi în zonele cele mai fertile și, între 1969—1972, 110 000 familii au primit aproximativ 3,5 milioane ha. Întregul șeptel aflat în stăpânirea moșierilor a fost expropriat. Au fost naționalizate toate apele țării, toate complexele agro-industriale specializate în fabricarea zahărului³⁹. După aprecierea secretarului general al Partidului Comunist Peruan, Gorge del Prado, reforma agrară este „progresistă, radicală, anti-latifundiară și esențialmente antioligarhică și antiimperialistă“.

Chiar în octombrie 1968, guvernul militar a naționalizat zăcămintele de petrol din regiunile la Brea și Parinas și complexul industrial petrolier de la Talara, punându-se astfel capăt situației în care Trustul nord-american *International Petroleum Company* controla 80% din extracția de petrol din Peru⁴⁰. Guvernul a creat în iulie 1969 Societatea de stat pentru exploatarea și prelucrarea petrolului *Petroperu*.

Monopolurile nord-americane *Southern Peru Cooper Corporation* și *Cerro de Pasco Cooper Corporation* dispuneau de 80% din producția de cupru a Perului și controlau cca. 70% din întreaga producție minieră peruană. Guvernul Alvarado a adoptat legea industriei miniere prin

³⁹ Frédéric Mauro, *L'Amérique espagnole et portugaise de 1920 à nos Jours*, Paris, 1975, p. 94.

⁴⁰ S. K. Seleznev, *op. cit.*, p. 60.

care erau naționalizate întreprinderile de prelucrare a cuprului și se instituia monopolul statului asupra exportului tuturor minereurilor. Pentru mobilizarea tuturor resurselor naturale ale țării, pentru o dezvoltare planificată a industriei, în scopul ocrotirii și apărării intereselor oamenilor muncii, în iulie 1970 a fost dată legea generală a industriei. Realizarea industrializării trebuia inițiată și condusă de stat care urma să furnizeze creditele și să o apere prin politica vamală. Întreprinderile industriale erau clasificate în : întreprinderi de stat, prin cooperare, și particulare. Statul avea dreptul să stabilească priorități în producție, reglementa importurile și exporturile. Toate firmele autohtone și străine urmau să acorde muncitorilor o participare de 10% la beneficii, erau obligate să reinvestească 15% din profituri în numele muncitorilor sub formă de acțiuni, până când aceștia vor ajunge să dispună de 50% din capitalul de bază al întreprinderilor. Toate companiile străine aflate în Peru urmau să devină întreprinderi mixte în care statul deținea minimum 30% din capital, iar partea peruană 51%.

În industria pescuitului, cu poziție foarte însemnată în cadrul economiei, din 1971 nu s-a mai permis apariția nici unei întreprinderi străine, iar cele existente trebuiau să vândă cel puțin 50% din acțiuni statului peruan. În 1973 s-a mers mai departe, instaurându-se monopolul de stat asupra industriei de pescuit, fiind naționalizate toate firmele autohtone și străine.

În domeniul financiar, guvernul militar a naționalizat filialele băncilor străine și unele bănci private autohtone, fiind creată *Banca de Credit*, instituție unică menită să apere capitalul național și să împiedice exodul acestuia peste graniță.

În 1972 a fost naționalizată rețeaua telefonică, iar în 1973 au fost naționalizate căile ferate. Noul regim politic a adoptat și alte măsuri care contribuie la progresul general social-economic și cultural al poporului peruan, la cucerirea și consolidarea independenței economice, la promovarea unei politici externe în conformitate cu interesele naționale ale țării. Din această cauză, Peru și guvernul său revoluționar au avut de înfruntat numeroase dificultăți interne și externe, au fost supuse la presiuni și măsuri represive de natură politică și economică din partea monopolurilor nord-americane ⁴¹.

Clasa muncitoare și partidul comunist, țărănimea, burghezia mică și mijlocie sprijină guvernul revoluționar al forțelor armate, ceea ce explică succesele înregistrate în Peru în cei doisprezece ani de revoluție democratică antifeudală și antiimperialistă.

Măsuri cu caracter antiimperialist, pentru înlăturarea dominației capitalului monopolist străin și pentru lichidarea înapoierii economice au fost adoptate în ultimii ani în Costa Rica, Ecuador, Panama, Columbia, Venezuela ⁴². Naționalizarea petrolului și a fierului în Vene-

⁴¹ Conrad Detrez, *op. cit.*, p. 14.

⁴² G. K. Seleznev, *op. cit.*, p. 88.

zuela a marcat un semnificativ pas înainte în lupta pentru înlăturarea dependenței de capitalul străin și de întărire a independenței naționale ⁴³.

Între cele mai puternice mișcări și bătălii politice cu caracter revoluționar, democratic sau antiimperialist, care s-au desfășurat în quasitotalitatea statelor latino-americane în perioada postbelică, se situează războiul civil din Costa Rica din 1948; răscoala armată împotriva regimului de dictatură al generalului Higinio Morinigo, în 1947, și împotriva dictaturii lui Alfredo Stroessner, în 1959, în Paraguay; răscoalele populare din Columbia („Bogotazo”) din aprilie 1948 împotriva reacțiunii oligarhice interne și dominației nord-americane ⁴⁴; revoluția din Bolivia din 1952. Aici, la 9 aprilie, o lovitură de stat militară pregătită sub auspiciile Mișcării Naționale Revoluționare (M.N.R.) era pe punctul de a fi lichidată de forțele militare ale regimului de dictatură al lui Delgado Chalbaud.

În momentul cînd conducerea M.N.R. înclina spre compromis cu dictatura s-au ridicat la luptă masele populare din La Paz și minerii din Milluni și Oruro, transformînd încercarea de lovitură de stat în una din cele mai impresionante insurecții muncitorești din istoria Americii Latine ⁴⁵.

În lupte deosebit de violente poporul înarmat a înfrînt armata regulată, căreia i se substituie, și M.N.R. a preluat puterea. Sub presiunea minerilor, noul regim, condus de liderul M.N.R., Paz Estenssoro, a proclamat, în octombrie 1952, exproprierea (cu indemnizație) monopolurilor miniere. Sindicatele țărănești au început exproprierea latifundiilor și ocuparea lor, guvernul sancționînd aceste acțiuni prin legea de reformă agrară din august 1953. Aceasta abolea latifundismul și decreta împărțirea pămîntului la țărani ⁴⁶.

Reconstituirea armatei de meserie și acordarea de concesiuni societăților monopoliste nord-americane în schimbul împrumuturilor, au făcut ca bună parte din rezultatele revoluției populare din aprilie 1952 să fie anulate. Ceea ce nu s-a putut anula a fost reforma agrară. Regimul politic a alunecat încontinuu spre dreapta, iar controlul capitalului nord-american a fost reinstalat în domeniile exploatărilor de cositor și petrol ⁴⁷.

În timpul războiului, Guatemala, condusă de dictatorul Jorge Ubico (1931—1944), se afla sub ocupație militară americană. Economia ei se găsea în miinile lui *United Fruit Co.* Populația era constrînsă să muncească pentru americani pe plantații, în construcții, la aerodromuri etc.,

⁴³ *Ibidem*; *Raport du Comité Central du P.C.C. au premier Congrès, présenté par la Camarade Fidel Castro Ruz*, La Havane, 1976, p. 289.

⁴⁴ Carleton Beals, *L'Amérique Latine, monde en révolution*, Paris, 1967, p. 218—219; Jacobo Arenas, *Colombie. Guérillas du peuple*, Paris, Ed. Sociales, 1969, p. 13—15.

⁴⁵ *Reformisme militaire et lutte armée. L'échec des révolutions bourgeois en Amérique Latine*, în „Cahiers Rouge”, Nouvelle série internationale, 2, Paris, 1971, p. 19.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 20; Jacques Lambert, *Amérique Latine, Structures Sociales et Institutions politiques*, P.U.F., Paris, 1968, p. 124.

⁴⁷ Carleton Beals, *op. cit.*, p. 152.

în condiții insuportabile. Răscoala condusă de studenți și tineri ofițeri a răsturnat dictatura (iulie 1944), puterea fiind preluată de o Juntă. Împotriva acesteia, în octombrie aceluiași an, a avut loc o nouă răscoală, puterea revenind unui Comitet al Eliberării. Acesta a elaborat o constituție democratică (11 martie 1945), în conformitate cu prevederile căreia s-au organizat alegeri prezidențiale câștigate de universitarul Juan José Arevalo (pentru cinci ani). Administrația lui a realizat lucrări de drumuri, a construit uzine electrice, un nou port, a trecut la aplicarea unui program de reformă agrară, prin distribuirea la țărani a pământurilor confiscate de la germani (200 000 ha)⁴⁸. Au fost îmbunătățite condițiile de viață și de muncă ale țăranilor și muncitorilor, s-a acordat dreptul de vot femeilor ș.a. Toate acestea au nemulțumit cercurile de afaceri nord-americane, care au refuzat să acorde credite și împrumuturi Guatemalei. Când guvernul a luat partea muncitorilor greviști de la calea ferată aparținând lui U.F.C., trustul bananelor a trecut la boicotarea economiei Guatemalei. Pentru americani, la Guatemala City conduceau comuniștii⁴⁹.

În 1951, președinte a fost ales colonelul Jacobo Arbenz Guzman sprijinit de Arevalo. Noul președinte a continuat politica predecesorului și, în plus, a decretat o lege de reformă agrară la 17 iunie 1952. Erau expropriate pământurile necultivate ale unor latifundiași, între care 83 029 ha ale lui United Fruit Co. (dintr-un total de 188 339 ha pe care le poseda în Guatemala). Aproximativ 110 000 țărani au fost improprietățiți⁵⁰. S.U.A. au trecut la represalii. Trupe contrarevoluționare pregătite de americani în Nicaragua și Honduras au invadat Guatemala la 17 iunie 1954. Invazia ar fi putut fi oprită și lichidată dacă guvernul Arbenz ar fi trecut la înarmarea țăranilor și la crearea unităților populare. În loc să reziste, Arbenz a demisionat. La 28 iunie 1954, o Juntă militară a preluat puterea, iar puțin mai târziu l-a „ales” pe colonelul reacționar Castillo Armas, președinte al Guatemalei. Reformele celor zece ani de guvernare democratică au fost anulate. Stăpînul Guatemalei a redevenit United Fruit Co.⁵¹.

Împotriva regimului reacționar și a dominației străine, în Guatemala au izbucnit răscoale armate și a luat amploare mișcarea de partizani, așa cum s-a întâmplat în 1960, 1961 și 1962, sub conducerea organizațiilor militare — Mișcarea din 13 noiembrie și Forțele armate revoluționare⁵².

O influență covârșitoare a exercitat asupra dezvoltării mișcării de eliberare națională, antiimperialistă din America Latină, revoluția cubană, îndeosebi prin proliferarea acțiunilor de guerilă.

⁴⁸ Carleton Beals, *op. cit.*, p. 229; Frédéric Mauro, *L'Amérique espagnole et portugaise*, p. 94.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 231.

⁵⁰ *Reformisme militaire et lutte armée*, p. 25; Jacques Lambert, *op. cit.*, p. 124.

⁵¹ Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. 3, p. 87; Carleton Beals, *op. cit.*, p. 238.

⁵² Conrad Detrez, *op. cit.*, p. 140.

Semnificative în acest sens au fost acțiunile armate desfășurate în Venezuela, în 1959 și în 1962, sub conducerea lui Douglas Bravo ; în 1960 și în 1962 în Republica Dominicană, sub conducerea lui Maximiliano Gomez ; în Nicaragua, în 1959/1960—1979, sub conducerea Frontului Sandinist de Eliberare și soldată cu răsturnarea regimului dictatorial al lui Anastasio Somoza ; în Peru, în 1961 și în 1963, de către Armata de eliberare națională și Frontul Stingii revoluționare, sub conducerea lui Hector Bijar și Hugo Blanco ; în Uruguay, în 1962, de către Mișcarea de eliberare națională Tupamaros, condusă de Raul Sendic ; în Columbia, în 1962/1963 și în 1965/1966, de către Forțele Armate revoluționare ale Columbiei, Armata de eliberare națională și de către Armata populară de eliberare, sub conducerea lui Victor Medina, Camillo Torres și Fabio Vasquez ; în Bolivia, în 1967, de către Armata de eliberare națională, sub conducerea lui Che Guevara și Inti Peredo ; în Brazilia, în 1967 și 1969, de către Acțiunea de eliberare națională, Avangarda populară revoluționară, sub conducerea lui Carlos Marighela și Carlos Lamarca etc.⁵³

Corespunzător transformărilor economice și politice din lumea latino-americană a avut loc și o evoluție corespunzătoare a raporturilor interamericane, a relațiilor dintre Statele Unite și vecinii lor din sud.

În întreaga perioadă postbelică, aceste raporturi au purtat pecetea intervenției Statelor Unite în treburile interne ale statelor latino-americeane, în scopul asigurării dominației lor politice, economice și strategice. Această dominație s-a realizat prin jefuirea bogățiilor naturale, împiedicarea industrializării, controlul financiar, presiuni politice, misiuni militare, intervenție armată etc. Toate acestea au dus la știrbirea și, uneori, la anularea independenței politice a statelor latino-americeane⁵⁴.

Diplomația nord-americană, în condițiile în care debutase „războiul rece“, a impus semnarea de către guvernele latino-americeane, la conferința de la Rio de Janeiro, din august 1947, a *Pactului de la Rio*, cu caracter preponderent militar și în termeni care au înlesnit apoi încălcarea principiilor de suveranitate, independență națională, amestecul Statelor Unite în treburile interne ale țărilor latino-americeane. Caracterul anticomunist al pactului era mai mult decât evident⁵⁵.

Un pas mai departe și decisiv în impunerea rolului dominator al Statelor Unite în lumea latino-americană a fost Conferința continentală de la Bogota, din 30 aprilie—2 mai 1948, cînd a fost creată *Organizația Statelor Americane*. În ciuda prevederilor Cartei, Conferința de la Bo-

⁵³ *Ibidem*, ; *L'Amérique Latine*, p. 28—32 ; 122—123 ; Jacobo Arenas, *op. cit.*, pp. 15—20 ; Richard Gott, *Guerilla, Movements in Latin America*, London, 1970 ; Regis Debray, *Revolution dans la révolution. Lutte armée et lutte politique en Amérique latine*, Paris, Maspero, 1967.

⁵⁴ Vezi Georges Fournial, R. Labarre, *De Monroe à Johnson. La politique des Etats-Unis en Amérique latine*, Paris, Editions Sociales, 1966 ; Hans-Joachim Len, Freddy Vivas, *Las relaciones interamericanas. Una antología de documentos*, Caracas, 1975.

⁵⁵ *Droit international et histoire diplomatique. Documents choisis par C. A. Colliard et A. Manin*, vol. II, Editions Montchrestien, Paris, 1971, pp. 806—809.

gota a marcat afirmarea acelui tip de panamericanism în care Statele Unite dominau întregul continent, deși latino-americanii speraseră să colaboreze la : sprijinirea păcii și securității pe continent, condamnarea războiului de agresiune, reglementarea pașnică a diferendelor dintre statele membre, rezolvarea problemelor politice, juridice, economice, sociale, culturale etc.⁵⁶.

Sensul democratic al acestor principii a fost însă denaturat de încercările Statelor Unite de a dispune de Organizație sub toate aspectele, ori de câte ori interesele lor o cereau, de a o transforma într-un instrument al politicii lor de forță, dictat și dominație pe seama popoarelor din America Latină. Susținând crearea O.S.A. și devenind membru al acesteia, Statele Unite au reușit în mare măsură „să legalizeze intervenția, să instituționalizeze dependența și să ridice hegemonismul la rang de politică oficială”. Bătând monedă pe „subversiunea comunistă”, fluturând sperietoarea „comunismului internațional”, cercurile conducătoare nord-americane au transformat O.S.A. într-un bloc politico-militar îndreptat împotriva forțelor și mișcărilor progresiste, democratice, antiimperialiste din America Latină⁵⁷. În mod concret acest lucru s-a văzut la cea de a zecea conferință interamericană din 1—21 martie 1954, cînd a fost adoptată așa-zisa „declarație de solidaritate pentru apărarea integrității politice a statelor americane împotriva oricărei ingerințe a comunismului internațional”⁵⁸. Pentru Statele Unite și oligarhiile din America Latină transformările democratice și mai ales reforma agrară din Guatemala erau „ingerințe ale comunismului internațional”. Pe baza acestei Declarații, la 19 mai 1954, la îndemnul Statelor Unite, Nicaragua a rupt relațiile diplomatice cu Guatemala și a invadat-o cu forțele armate. Guvernul progresist al lui Arbenz a fost răsturnat. În felul acesta, după concepția cercurilor imperialiste, securitatea Americii a fost „salvată”⁵⁹.

Victoria revoluției din Cuba și apariția în emisfera occidentală a primului stat socialist au determinat reacțiunea americană să folosească din nou O.S.A. împotriva principiilor afișate. Reuniunile consultative ale O.S.A. (5, 6 și 7) din 1959 și 1960, au fost orientate de diplomația Statelor Unite în direcția adoptării unor măsuri coercitive împotriva Cubei. În octombrie 1960, independent de O.S.A., Statele Unite au instituit un embargo și un blocus economic împotriva Cubei. Opțiunea guvernului Fidel Castro pentru calea socialistă de dezvoltare a determinat guvernul Statelor Unite să convoace cea de a opta reuniune consultativă a O.S.A., la Punta del Este, și să obțină excluderea Cubei din organizație (14 februarie 1962)⁶⁰. Cea de a noua reuniune consultativă de la Washington a decis, la cererea Statelor Unite, ruperea rela-

⁵⁶ Ionel Cloșcă, Constantin Mihăilă, *Organizația Statelor Americane. De la principii la realitate*, Ed. politică, București, 1974, p. 229—260.

⁵⁷ E.D.M.A., *L'Amérique Latine*, p. 85.

⁵⁸ Ionel Cloșcă, Constantin Mihăilă, *op. cit.*, p. 128.

⁵⁹ Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. 3, p. 80—81.

⁶⁰ *Droit international et histoire diplomatique*, vol. II, p. 889—891.

țiilor diplomatice dintre membrii O.S.A. și Cuba. Au rezistat presiunilor nord-americane Mexicul și Brazilia (până în 1964), care au menținut relații normale cu guvernul revoluționar din Cuba. În locul unui ajutor real, în special de natură economică, America Latină a „beneficiat” de teorii și doctrine nord-americane, între care Mann, Kennedy, Nixon, doctrine elaborate în scopul combaterii mișcărilor revoluționare și democratice din țările latino-americane. Astfel, pentru întreținerea iluziei că Statele Unite cooperează și sprijină dezvoltarea statelor vecine din sud, dar în fond pentru menținerea dominației lor economice și politice, în martie 1961, președintele John Kennedy a anunțat crearea organizației *Alianța pentru progres*. La conferința de la Punta del Este din august 1961, au fost stabilite obiectivele care trebuiau puse în practică de către Alianță în următorii 10 ani și pentru care erau prevăzute 100 miliarde dolari ⁶¹. La această sumă, America Latină trebuia să participe cu 80%, S.U.A. cu 14%, Europa Occidentală și Japonia cu 3%, iar restul de 3% trebuia acoperit de B.I.R.D. Alianța s-a dovedit inefficientă, acțiunea ei eșuând din punctul de vedere al intereselor statelor latino-americane, dar s-a dovedit utilă Statelor Unite pentru menținerea pozițiilor lor la sud de Rio Grande. Spre exemplu, în 1960 datoria externă a Americii Latine era de 7 miliarde dolari, iar în 1970 a depășit 19 miliarde dolari din care cea mai mare parte față de Statele Unite.

Concomitent cu promovarea unei atitudini mai „elastice”, Statele Unite au continuat să intervină cu brutalitate în treburile interne ale Americii Latine. În ianuarie 1964, studenții panamezi care demonstau pentru recunoașterea suveranității statului lor asupra zonei Canalului au fost atacați de forțele militare nord-americane. În fața asasinatului produs, statul Panama a rupt relațiile diplomatice cu Statele Unite și a cerut convocarea unei reuniuni de urgență a O.S.A. pentru adoptarea de sancțiuni împotriva S.U.A. Consiliul O.S.A., ca și comisia interamericană a păcii (organism al O.S.A.), nu au făcut decît să „aplaneze” conflictul și să obțină reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două părți ⁶².

Împotriva mișcării populare, declanșată la 24 aprilie 1965 în Republica Dominicană împotriva regimului dictatorial și pentru readucerea la putere a fostului președinte Juan Bosch, la 28 aprilie au intervenit din ordinul lui Johnson trupele nord-americane. Experiența cubaneză a fost evitată datorită forței S.U.A. și controlului lor asupra O.S.A. ⁶³. Pe bună dreptate, revista argentiniană „Politica internacional” scria, în martie 1967: „Organizația Statelor Americane s-a născut în 1948, a agonizat cîțiva ani și a murit odată cu invazia trupelor nord-americane în Republica Dominicană” ⁶⁴. Organizația nu și-a apărut membrii, independența lor a fost încontinuu știrbită, speranțele în rosturile O.S.A. s-au spulberat.

⁶¹ *Ibidem*, p. 875—889.

⁶² Marcel Niedergang, *op. cit.*, vol. 3, p. 148—149.

⁶³ *Ibidem*, p. 200—202.

⁶⁴ Ionel Cloșcă, Constantin Mihăilă, *op. cit.*, p. 139.

Transformările social-economice care au avut loc în America Latină au pus tot mai mult problema modificării Cartei O.S.A., Statele latino-americane pronunțându-se tot mai hotărât împotriva folosirii acestei organizații ca instrument al dominației Statelor Unite. Ele se pronunță tot mai insistent pentru transformarea Organizației într-un veritabil mijloc de realizare a progresului economic și social, încercările de pînă acum în aceste domenii nefiind satisfăcătoare. Prevederile privitoare la încurajarea dezvoltării economice din Carta O.S.A. și activitatea Consiliului interamerican economic și social au rămas mai mult în stadiul intențiilor. Din această cauză, și în urma mișcărilor democratice și imperialiste s-a manifestat tot mai mult tendința statelor latino-americane de a se dezvolta de sine stătător, pentru cucerirea independenței economice, pentru adaptarea O.S.A. nevoilor reale ale continentului și ale fiecărui membru în parte. Reformarea O.S.A. trebuia să însemne o acțiune comună pentru o dezvoltare comună, cooperarea economică reprezentînd un factor de prim ordin în progresul comunității latino-americane. Din acest punct de vedere un moment important l-a constituit semnarea, la 14 aprilie 1967, la Punta del Este, a *Declarației președinților din America*⁶⁵ care enunță principiile solidarității economice în cadrul activității O.S.A., ajutorului reciproc, desființării barierelor vamale etc. Declarația preconiza crearea, în decurs de 15 ani, începînd din 1970, a unei piețe comune latino-americane, în care să fie desființate taxele vamale interne și să beneficieze de un tarif extern comun. Acest larg organism economic trebuie să aibă la bază perfecționarea și fuziunea celor două sisteme de asociere existente: Asociația Latino-Americană a liberului schimb (creată în 1950, prin Tratatul de la Montevideo, semnat de Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Paraguay, Peru, Uruguay, Bolivia, Venezuela, Columbia și Ecuador) și Piața comună a Americii Centrale (creată în 1958, prin tratatul dintre Costa Rica, Salvador, Guatemala, Honduras și Nicaragua)⁶⁶.

Un pas mai departe pe calea afirmării intereselor comune, pentru accelerarea dezvoltării economice și consolidarea independenței s-a realizat în mai 1969, prin *Consensul de la Viña del Mar*, la care au ajuns miniștrii de externe ai statelor latino-americane. Documentul afirma dreptul inalienabil al țărilor latino-americane asupra bogățiilor lor și cerea ca la baza relațiilor economice și comerciale dintre America Latină și țările dezvoltate să stea principiile suveranității și autodeterminării. Scopul urmărit era lichidarea dependenței economice și statornicirea unui nou tip de relații cu Statele Unite.

Afirmarea tot mai viguroasă a dorinței popoarelor latino-americane de a trăi și a se dezvolta liber și-a pus amprenta pe ultimele reuniuni ale membrilor O.S.A. (San José, aprilie 1971; Washington, aprilie 1973; Quito, noiembrie 1974 etc.) cînd s-a cerut recunoașterea dreptu-

⁶⁵ *Ibidem*, p. 171—172.

⁶⁶ Vezi Gh. Păunescu, *Organizații economice regionale în America Latină*, Ed. politică, București, 1974; *Capitalismul contemporan*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1973, p. 273.

rilor fiecărui stat de a-și hotărî propria cale de dezvoltare, în conformitate cu propria sa ideologie, cu interesele sale și cu sistemul său de guvernământ. Elementul precumpănitor al acestor ultime reuniuni O.S.A. a fost atitudinea favorabilă a majorității statelor latino-americane pentru normalizarea relațiilor cu Cuba, pentru abandonarea politicii de boicot economic și diplomatic a Cubei și, legat de aceasta, recunoașterea compatibilității între „pluralismul ideologic” și „solidaritatea regională”. Noua Cartă a O.S.A., adoptată în martie 1977, prevede tocmai aceste cerințe ale societății latino-americane.

De mare importanță în afirmarea personalității și demnității Americii Latine a fost stabilirea de relații diplomatice și economice între multe state latino-americane și cele socialiste, sprijinul pe care comunitatea socialistă îl acordă luptei popoarelor din această parte a lumii pentru cucerirea celei de a doua independențe.